

De toeneming van de KNOBBELZWAAN (*Cygnus olor*) in West-Europa

Door M. F. Mörzer Bruijns

(Rijksinstituut voor Veldbiologisch
Onderzoek ten behoeve van het
Natuurbehoud / R.I.V.O.N.)

De knobbelzwaan heeft als broedvogel in Europa van nature slechts een beperkt verspreidingsgebied. Door het houden van tamme knobbelzwanen is het areaal van de soort in West-Europa evenwel veel groter geworden. Op vele plaatsen zijn de jongen van de tamme zwanen verwilderd. Er zijn daardoor in verscheidene landen in het wild levende knobbelzwanenpopulaties ontstaan, die de laatste jaren nogal eens zorgen baren.

Reeds enige jaren geleden kwamen bij de International Council for Bird Preservation (I.C.B.P.) de eerste klachten binnen, met de vraag hoe een eventuele regulatie ter hand zou moeten worden genomen. De klachten zijn inmiddels zo veelvuldig geworden, dat het knobbelzwanen-vraagstuk uitvoerig besproken werd op de laatste vergadering van het International Wildfowl Research Bureau (I.W.R.B.) in verband met de noodzaak over meer en nauwkeuriger gegevens te beschikken.

Men zit met althans plaatselijk een te veel aan knobbelzwanen in Engeland, Nederland, Duitsland, Denemarken en Zuid-Zweden. Mogelijk ook nog in andere landen. In Groot-Britannië werd een knobbelzwanentelling georganiseerd door de British Trust for Ornithology (B.T.O.) in 1955 en 1956. Het onderzoek wordt voorgezet door de Wildfowl Trust. De tellingen werden ten dele vanuit vliegtuigen gedaan. De resultaten zijn onlangs gepubliceerd (Campbell 1960). Het totaal aantal broedparen wordt voor Engeland en Wales geschat op 3000-3500, het aantal niet broedende vogels op ruim 8000 vogels. Op verscheidene plaatsen komen concentraties voor van 500-1000 vogels. Deze troepen, maar ook kleinere concentraties, doen overlast aan aan de landbouw, zowel door vertrappen van het gewas als door vraat aan wintergranen. De zwanen doen eveneens schade door het kapot vliegen van elektrische leidingen. Er worden daarvan ieder jaar 50-100 gevallen gemeld. Ver-

der zouden de zwanen het broeden van andere vogelsoorten bemoeilijken en voor de visserij hinderlijk zijn. Een onderzoek naar de omvang en de ernst van de verschillende bezwaren is in Engeland aan de gang.

Het is nu wel reeds duidelijk, dat de toeneming de laatste jaren 16 % per jaar bedroeg en dat de vogels zich nog al eens over grote afstanden verplaatsen. Verplaatsingen van 50 mijl (plm. 90 km) zijn gewoon. Het is de bedoeling aan de hand van de door het onderzoek verkregen gegevens tot regulatie van de knobbelzwanenpopulatie over te gaan. In Duitsland kwamen er ook al vele klachten binnen, vooral uit Schleswig-Holstein en Niedersachsen. De toename is daar voornamelijk te danken aan het verwilderen van de niet gekortwiekte jongen van parkzwanen uit de steden (vgl. Bruns 1960). Volgens von Sanden-Guja (1960), die de knobbelzwanen zeer goed kent, zowel uit Noord-Polen als uit West-Duitsland, zijn het alleen de verwilderde en tamme knobbelzwanen, die overlast veroorzaken, niet de zuiver wilde. Verscheidene andere waarnemers zijn dit met hem eens (vgl. o.m. Hilprecht 1956). De overlast is in Noordwest-Duitsland toch al zo geweest, dat men in Schleswig-Holstein de jacht op de knobbelzwanen weer wil openen. De jacht zou — streng gereguleerd — slechts open zijn van 15 september—15 oktober, om te voorkomen, dat ook kleine zwanen (*Cygnus bewickii*) en wilde zwanen (*Cygnus cygnus*) het slachtoffer zouden kunnen worden. Er zou alleen met de kogel mogen worden geschoten; plaats en aantal af te schieten vogels zouden door de overheid worden bepaald. 't Institut für Vogelforschung: Vogelwarte Helgoland verricht momenteel ook onderzoek naar de nadelige invloed van de knobbelzwanen op hun omgeving. Tot nu toe kon directe schade aan andere vogelsoorten niet worden geconstateerd. De

natuurlijke sterfte van de zwanen is in Duitsland gering. De sterfte als gevolg van onderlinge gevechten neemt een relatief belangrijke plaats in.

In Denemarken zijn de verhoudingen anders. In 1954 had men daar volgens de onderzoeken van het Vildtbiologisk Institut te Kalø ongeveer 758 broedparen, daarbij ruim 2000 niet broedende vogels. In 1925 waren er slechts 3 à 4 paar (Paludan og Fog 1956). De niet broedende zomervogels verblijven voornamelijk langs de kust. Bij het uitbreiden van de broedvogelbevolking (de toeneming in volgens Paludan 18,4 % per jaar geweest) is ook een verschuiving van het broedbiotoop geconstateerd. In vroeger jaren broedden de *knobbelzwanen* in Denemarken alleen op zoet water, de laatste jaren met het toenemen van het aantal ook op brak water aan de kust. In Denemarken verricht onderzoek toonde aan, dat de *knobbelzwaan* als planteneter voor de visstand niet schadelijk is (Spärck 1957). Het is evenwel niet onmogelijk, dat bij de dichte knobbelzwanenbezetting de paaiplaatsen van sommige vissoorten door een zekere onrust ongunstig worden beïnvloed.

Daartegenover staat, dat zij worden gevalueerd als opruimers van te weelderige plantengroei. De Deense jagers hebben evenwel een hekel aan de *knobbelzwanen*, omdat zij ervan overtuigd zijn, dat de zwanen onverdraagzaam zijn ten aanzien van andere vogelsoorten en in het bijzonder van *wilde eenden*. (Dit zouden dus voornamelijk verwilderde zwanen zijn). Al met al is de overlast in Denemarken evenwel nog niet zo ernstig, mede omdat er in strenge winters veel vogels zouden sterven. Er is daardoor een natuurlijke regulatie van de aantallen. Dat is wellicht ook het geval in Zuid-Zweden. Tarras-Wahlberg (1960) meldt evenwel van de provincie Näske (plm. 4000 km²) een toeneming van het aantal broedparen van 15 paar in 1921 tot in 1959: 88 broedparen; 14 paren zonder nest en 50 overzomeraars. Hij spreekt van overbevolking en schrijft daaraan toe, dat steeds meer *knobbelzwanen* in kleine plassen gaan broeden, maar vertelt niets over schade. Ook Bengt Berg

(1929) vermeldt geen schade of hinderlijk optreden hoewel hij de relaties van broedende *knobbelzwanen* tot de andere vogels in hun omgeving heeft nagegaan en beschreven in een gebied waar van ouds vele *knobbelzwanen* broeden. Toch schijnen er in Zuid-Zweden nog klachten te zijn geuit over schade door verontrusting van paarplaatsen van vis.

Noordelijker dan 60°-61° broeden de *knobbelzwanen* in Zweden niet, omdat het klimaat dit onmogelijk maakt. Dat is ook in Finland het geval. Dr. G. Bergman, ornitholoog van de Universiteit te Helsinki, deelde in Wilhelmshaven mede, dat de totale knobbelzwanenbevolking van Finland niet groter is dan enkele tientallen paren, die broeden in het uiterste zuiden van het land. Vijf paar daarvan broeden in het scheurengedebied, de rest op de meren dicht bij de zuidkust. De broedduur en de tijd, die de jongen nodig hebben om vliegvlug te worden is zo lang, dat reeds iets noordelijker de zomer daarvoor te kort is. De *wilde zwanen* (*Cygnus cygnus*), waarvan er ongeveer 20 paar in Finland broeden (vgl. ook Merikallio 1958), zijn in veel korter tijd vliegvlug en passen daardoor in hun veel noordelijker broedgebied. De zwanen doen in Finland geen schade. In Polen wordt evenmin over schade gesproken. Ook daar breidt de *knobbelzwaan* zich uit (Sokolowski 1960). Men juicht dit echter zelfs toe, omdat er nog vele natuurlijke zwanenbiotopen niet bezet zijn. De mest van de zwanen werkt volgens de Polen bovendien gunstig op de ontwikkeling van het plankton, wat weer een voordeel is voor de visstand. In de winter trekken de Poolse broedvogels naar de Oostzee. Achterblijvers komen dikwijls om, hetzij door hongersnood en kou, hetzij als prooi van *zeearend* of ander roofwild.

De verhoudingen in Nederland zijn vermoedelijk het beste vergelijkbaar met die in Engeland en Niedersachsen. Er is in ons land evenwel nog maar weinig onderzoek gedaan. Klachten zijn er wel, maar deze zijn gewoonlijk erg vaag en weinig gefundeerd. Meestal betreffen deze vooral tamme of half tamme vogels. Toch moet de onmiskenbare toe-

neming van de aantallen *knobbelzwanen* ook in Nederland in het oog worden gehouden. Het is bv. niet ondenkbaar, dat de steeds groter wordende populaties op het IJsselmeer en de randmeren van de IJsselmeerpolders, vooral omdat zij er het hele jaar door aanwezig zijn, ernstige voedselconcurrenten worden voor de *kleine zwanen*, die tijdens hun doortrek of overwintering hier op dezelfde fonteinkruidevelden zijn aangevozen. Overigens zijn de bezwaren tegen en de voordelen van *knobbelzwanen* hier te lande in beginsel dezelfde als die boven zijn genoemd voor de ons omringende landen.

Aangezien het I.W.R.B. nadere gegevens vraagt, opdat de internationale vogelbescherming in staat is desgevraagd verantwoorde adviezen te geven, heeft het R.I.V.O.N. op zich genomen voor Nederland stelselmatig gegevens omtrent dichtheid, nut en schade etc. te verzamelen en zo nodig ook onderzoek te doen. Er zijn reeds vrij veel gegevens bijeen gebracht en er werd al onderzoek gedaan.

Indien er evenwel lezers van dit artikel zijn, die nader gedocumenteerde inlichtingen kunnen verstrekken omtrent nut, schade, toelaatbaar aantal zwanen per terrein, enz., dan worden deze gaarne ingewacht bij het R.I.V.O.N., Soestdijkseweg 33 N., Bilthoven.

Litteratuur:

- Berg, Bengt, 1929. Tookern, Der See der Wilden Schwane. Berlin.
- Bruns, M., 1960. Höckerschwan. Jahresbericht Nr. 4. Staatliche Vogelschutzwarte Hamburg, p. 11.
- Campbell, B., 1960. The mute swan census in England and Wales 1955—1956. Bird Study 7, nr. 4, pp. 208—223.
- Hilprecht, A., 1956. Höckerschwan, Singeschwan, Zwergschwan. Neue Brehmbücherei 177. Wittenberg.
- International Wildfowl Research Bureau, 1960. The mute swan. Newsletter, Nr. 10. Dec. 1960, pp. 5—12.
- Merikallio, E., 1958. Finnish Birds. Their distribution and numbers. Soc. Pro Fauna et Flora Fennica. Fauna Fennica V. Helsinki.
- Paludan, G. and J. Fog, 1956. Den Danske Ynglebestand af Vildtlevende Knopsvaner i. 1954. (The Danish Breeding Population of wild living *Cygnus olor* in 1954). Danske Vildtundersøgelser, 5.
- Sanden-Guja, W. von, 1960. Das Höckerschwanproblem. Natur und Landschaft 35, nr. 5, pp. 72—73.
- Sokolowski, J., 1960. The mute swan in Po-

land. Publ. State Council for Conservation of Nature. Poland, Warsaw nr. 1.

Spärck, R., 1957. An investigation of the food of swans and ducks in Denmark. Transactions Third Congress of Int. Union Game Biologists. Aarhus 1957. Dan. Review of Game Biology, Vol. 3, nr. 3.

Tarras-Wahlberg, N., 1960. Vår Fågelvärld (Jrnl. Sveriges Ornitologiska Forening) 19, nr. 3.

Timmerman, A., 1957. Wilde knobbelzwanen (*Cygnus olor*) op het Waterwildreservaat „Het Zwarte Meer”. Limosa 30, 4, pp. 183—191.

Voous, K. H., 1960. Atlas van de Europese vogels.

Kraaien en mussen genoten bescherming in 1886

Dr. A. Scheygrond te Gouda vestigt onze aandacht op een merkwaardig bericht in de Goudsche Courant van 29 april 1961, dat werd ontleend aan een nummer van hetzelfde blad dat 75 jaar geleden verscheen:

„Het bestuur van de afdeling Waddinxveen, Zevenhuizen en omstreken van de Hollandse Maatschappij van Landbouw heeft aan de landbouwers in de omgeving meegedeeld, dat op een verzoek van de afdeling door de commissaris van de Koningin in Zuid-Holland gunstig is beslist. Op grond van de schade, die sommige vogels aan de landbouw toebrengen, zullen de beschermende bepalingen in de gemeenten Bleiswijk, Moerkapelle, Waddinxveen en Zevenhuizen voor één jaar worden opgeheven ten aanzien van de *bonte kraai*, de *roek*, de *kauw*, de *kerkkauw*, de *torenkauw*, de *torenka*, de *huismus* en de *ringmus*, de *boom-*, *berg-* en *veldmus*. Deze vogels mogen worden gedood en worden vervoerd. Van de eerste zes mogen ook de nesten en eieren worden verstoord en vernield.”

Dit bericht is niet alleen merkwaardig om de wonderlijke vermelding van een aantal volksnamen van *kauwtje* en *ringmus* alsof dit afzonderlijke soorten zijn, maar ook, omdat enige soorten die thans krachtens de bepalingen van Vogel- en Jachtwet geen bescherming genieten, toen wel beschermd bleken te zijn.

Turkse tortel in Nijkerk

In verband met mededelingen over de *Turkse tortel* in Het Vogeljaar (8ste jrg., nr. 6) deel ik mee, dat in onze en naburige tuin(en) zich in 1959 een zestal *Turkse tortels* vestigden, die in februari 1961 aangegroeid waren tot een vlucht van pl.m. 20 ex.

Onze tuinen zijn gelegen tussen de drukke verkeersweg en de hoofdstraat van Nijkerk.

Mr. G. A. Vermeulen.

Albino scholekster

Op maandag 10 april nam ik op het strand te Borssele tussen een troepje *scholeksters* een albino *scholekster* waar. Alleen aan de staart was nog iets van een zwarte band waarneembaar. Het gedrag was gelijk aan dat van de andere *scholeksters*.

Roel Hilhorst.